

Územní a demografický vývoj Prahy

DNEŠNÍ PRAHA

Hlavní město Praha je v současné době největší velkoměstskou aglomerací v Československu. Rozkládá se na 496 km². Správně je tento komplex rozdělen do deseti obvodů. Pro územní, ale i historickou, demografickou, urbanistickou a ekologickou orientaci je důležité rozdělení Prahy podle katastrálních území. I historicky se toto členění podle katastrů uvádí, a hlavně zůstává stále stejné; katastry zaujímají stále stejná území, vzdor četným změnám správního členění. Každý z katastrů byl svým způsobem specificky utvářen. Nyní se Praha skládá ze 102 katastrálních území, která se od sebe liší především charakterem zástavby a z toho vyplývající hustotou osídlení. Jednotlivé katastry se pochopitelně odlišují i územní velikostí. Největším co do rozlohy je katastr Horní Počernice (Praha 9) se 17,92 km², naopak nejmenším je Josefov, který se rozkládá na 0,09 km². Nejvíce obyvatel žije na katastrálním území Vinohrad, a to podle údajů ze sčítání lidu, domů a bytů v roce 1980 77 810 osob, nejméně v Nedvězí (Praha 10), kde bylo jen 188 osob. Podle způsobu zástavby a osídlení lze katastrální území v současné době rozdělit do pěti typů:

- historické jádro
- starší městská zástavba
- vilové čtvrti
- sídlištní zástavba
- venkovská území.

Tyto typy lze konstruovat spíše v ideální rovině, ve skutečnosti se mnohde částečně prolínají. Přesto je účelné si uvědomit, v jaké míře jsou v celé pražské aglomeraci zastoupeny.

Historické jádro města tvoří Malá Strana, Hradčany, Staré Město, Josefov, dále pak jsou to zčásti Nové Město, Vyšehrad, Bubeneč. Co do počtu obyvatel historické jádro představuje asi 3 % pražské populace. Územně je to vlastní centrum města o rozloze 8,6 km². Je to souvisle urbanizované území, právě tak jako bezprostředně na ně navazující vnitřní město.

Již zde se setkáváme s prolínáním historického jádra se starší městskou zástavbou, případně vilovými čtvrtěmi. Dalším typem je tedy starší městská zástavba tzv. vnitřního města. Katastry s tímto typem domů, které pocházejí zpravidla z druhé poloviny minulého století a z počátku našeho století, jsou již četnější a nacházejí se téměř ve všech správních obvodech. Charakterizuje je zpravidla silná hustota osídlení, protože rozlohově patří spíše k menším ka-

tastrálním územím a naopak co do počtu obyvatel k nejlidnatějším. Takovým katastrem jsou například Vinohrady s rozlohou 3,80 km² a 77 810 obyvateli (v roce 1980), tj. 20 476 obyvatel na 1 km², což je po Josefově největší hustota. Dalšími typickými katastry pro tento druh zástavby jsou Dejvice, Karlín, Holešovice, Libeň, Nové Město, Nusle, Smíchov, Strašnice, Vysočany, Žižkov i další, ale opět se prolíná s jinými typy. Například v Bubenči, Vršovcích, Košířích je též vilová zástavba; do Kobylis proniká ještě zástavba sídlištního typu, tak jako i v Podolí, Michli a Hloubětíně. Na území katastrů tohoto typu žije přibližně polovina všeho pražského obyvatelstva. Rozlohou však představují kolem 14 % celého pražského území. Tvoří základ a jakési široké centrum pražského městského osídlení.

K těmto územím ve dříve okrajových částech města se připojují katastry s vilovými čtvrtěmi, které přirozeně prostupují i do výše jmenovaných katastrů městského typu. Zde již je hustota obyvatel podstatně menší. Typickými katastry pro tento druh zástavby jsou Břevnov a Strašnice, ve značné části Troja, ale i Košíře, Braník, Radlice, eventuálně Hodkovičky. Tento typ zástavby je tedy řidší a představuje mnohem menší část městské aglomerace. Navíc se silně prolíná s výše zmíněnou zástavbou staršího městského typu a částečně i se sídlištní zástavbou, jak je to zřejmě například v katastru Troja. Tato vilová zástavba pochází většinou z první poloviny 20. století; v posledních letech se rozšiřuje již méně.

Záležitostí druhé poloviny našeho století je výstavba nových sídlištních celků. Vyskytuje se zejména v pásnu tzv. vnějšího města, které bezprostředně navazuje na starší zástavbu vnitřního města. V posledních letech se výrazně rozšiřuje i do nově budovaného okrajového pásma, v němž sídlištní zástavba tvoří často jediný způsob urbanizace. Typická jsou právě tato nová okrajová území, kde se sídliště v poslední době silně rozrůstají do oblastí s původní venkovskou zástavbou. Část sídlišť prolíná i do dřívějších okrajových katastrů, kde je rovněž buď stará městská zástavba, nebo vilové čtvrti. Mezi charakteristickými sídlištními katastry je třeba jmenovat především tzv. Severní Město, tedy Prosek, Střížkov, Čimice, Letňany a také Bohnice i už zmíněnou Troju. Na obvodu Prahy 9 jsou to ještě Kyje, Kbely, Čakovice. Dále potom Jižní Město, a to katastry Háje, Chodov, Lhotka, Šeberov a Písnice, ale i Krč a Záběhlice, a v poslední době Modřany, Komořany a Kunratice. Nejnovější sídlištní komplexy jsou budovány na územích Prahy 5 a 6, a to na katastrech Hlubočepy, Stodůlky, Řepy a Ruzyně. Na Praze 10 jsou převážně sídlištními katastry Malešice a Michle (která spadá i do Prahy 4), podobně jako již uvedené Záběhlice a Hostivař. Obyvatelstvo bydlící v pražských sídlištních představuje asi necelých 40 % z úhrnu obyvatel hlavního města. Rozlohou tyto sídlištní katastry zaujímají zhruba 23 % pražského území.

Ostatní okrajové, územně velmi rozsáhlé katastry, jsou dřívější venkovské obce obklopující Prahu, kde dosud ještě převládají venkovské stavby. Na území některých obcí připojených nedávno k hlavnímu městu byla vystavěna i sídliště. Na většině těchto katastrů však ještě přetrvává venkovský charakter osídlení. Jmenujeme Újezd u Průhonice, Cholutice, Lipence, Lochkov, Radotín, Řeporyje, Slivenec, Třebonice, Zbraslav, Zličín, Lysolaje, Nebušice, Přední Kopanina, Sedlec, Březiněves, Běchovice, Dolní a Horní Počernice, Hostavice, Klánovice, Koloděje, Třeboradice, Újezd nad Lesy, Vinoř, Benice, Dolní a Horní Měcholupy, Kolovraty, Dubeč, Kralovice, Křeslice, Nedvězí, Petrovice, Štěrboholy, Úhřetěves. Územně představují

téměř 50 % rozlohy celého hlavního města (42 %), zatímco bydlících obyvatel je zde jen asi 6 %.

Tímto rámcovým přehledem územní a populační struktury osídlení pražské aglomerace bylo naznačeno, jak v současné době vypadá hlavní město Praha, které 31. 12. 1987 mělo 1 206 098 obyvatel. S výjimkou osmi let po druhé světové válce a potom období let 1973 — 1979 jsou roční přírůstky pražského obyvatelstva závislé jen na migračním saldu, protože přirozenou měnou, tedy bilancí živě narozených a zemřelých, dochází stále k početným úbytkům obyvatel. V posledních pěti letech jsou migrační přírůstky obyvatel nejvyšší od druhé světové války, z čehož vyplývá rozsáhlá výstavba nových sídlišť v okrajových částech hlavního města. Mění se tím tvářnost míst, která jsou těmito sídlištními mosty propojována se staršími částmi hlavního města. Mizí tím pozvolna i jejich původní venkovský charakter a jejich včlenění do hlavního města se stává novou realitou.

K HISTORII VZNIKU MĚSTA

Od prvního osídlení ke vzniku Velké Prahy

Jak dokazují archeologické nálezy, bylo území na výšinách kolem Vltavy osídleno již pravěkými lidmi ve starší době kamenné. Tak jak obyvatelstva přibývalo, přenášeli lidé postupně svá sídla i do nižších poloh kolem řeky. Nej hustší osídlení bylo na levém břehu, zejména v prostoru dnešních Dejvic, Bubenče, Podbabý, Šárky a Veleslavína.

Ve 4.—5. století našeho letopočtu se v této oblasti objevili první Slované. Nejdříve osídlili dejvicko-bubenečsko-veleslavínskou oblast a potom i další části pražského území, především oblast hradčanskou a malostranskou. Zde na levém břehu Vltavy se poznenáhlu utváří tržiště hospodářského života. Na pravém břehu, vzhledem k méně příznivým podmínkám (zejména hrozby povodní) bylo osídlení řidší. Nálezy po prvních slovanských předcích pocházejí z doby kolem sklonku 9. století a století 10.

První pražské hradiště vzniklo v 9. století na východní straně hradčanského ostrohu. Jeho vybudování, spolu s osídlením podhradí, mělo zásadní význam pro pozdější vznik města. Zde začaly procházet obchodní cesty, kolem nichž vznikala tržiště i sídla kupců.

K založení druhého hradu na protilehlém břehu Vltavy — Vyšehradu došlo teprve v 10. století. Spolu s Pražským hradem i Vyšehrad měl, mimo jiné, ochrannou funkci pro pražské osídlení v podhradí. Vznikem těchto dvou hradů slábl význam slovanských sídlišť v Šárce, Butovicích, Hostivaři a Bohnicích a tržiště osídlení se přesunovalo právě do sousedství obou hradů.

Od počátku 12. a 13. století byla Praha již rozsáhlým sídlištem, kde vystupovaly tři hlavní celky — Pražský hrad, Vyšehrad a podhradní osídlení. Je třeba ihned říci, že Vyšehrad se již ve 12. století přestává rozvíjet a dokonce začíná poznenáhlu pustnout a stává se především církevním sídlem. Osídlení pravého břehu se soustřeďuje kolem nejživějšího tržiště, které se tehdy rozprostíralo v prostoru dnešního Staroměstského náměstí. Spojení mezi oběma břehy Vltavy zprvu zajišťovaly brody, ale již v 10. století byly budovány dřevěné lávky a ve 12. sto-

letí byla dokončena stavba technicky velmi náročného kamenného mostu (Juditina). Město, které v té době rostlo zejména na pravém břehu, bylo již značně rozsáhlé a svou rozlohou kolem 70 hektarů se řadilo k největším městům tehdejší střední Evropy. Podle odhadů, které jsou však příliš hypotetické, mělo zde tehdy žít zhruba tři a půl tisíce osob.

Již v té době lze kolem raně feudální Prahy historicky doložit existenci řady vsí, a pak vesnic, které městskou Prahu obklopovaly. Už před polovinou 13. století to byly Bohnice, Braník, Břevnov, Butovice, Dejvice, Hloubětín, Hlubočepy, Holešovice, Hostivař, Chuchle, Jinonice, Košíře, Krušina (Pankrác), Liboc, Michle, Motol, Nusle, Přední a Zadní Ovenec (dnes Bubeneč a Troja), Prosek, Střešovice, Střížkov, Veleslavín, Vršovice, Vysočany, Zlíchov a Záběhlice. Tyto osady tehdy představovaly venkovské zázemí města, odkud byla Praha alespoň zčásti zásobována potravinami, a dále tvořily určité populační zázemí města. Život zde byl od počátku jak pozitivně tak negativně určován jejich bezprostředním sousedstvím s Prahou. Bylo to jednak působení na rozvoj zbožní výroby i ve vesnicích, jednak pozemková držba pražských měšťanů působila na vývoj těchto sídlišť. Tyto vesnice byly roztroušenými sídly kolem Prahy a mezi nimi se rozkládaly dílem pole louky, dílem lesy.

Na tomto místě ještě podotkneme, že název Praha náležel původně Hradu a o městském sídlišti se stále hovořilo jen jako o podhradí. Ještě ve 13. a 14. století se vyskytuje pouze název „Pražské město“ a teprve později se název Praha přenesl i na celé městské sídliště.

Rozmach výrobních sil ve 13. století a pokračující rozvoj obchodu vedl i k dalšímu růstu městského osídlení, a to si postupně vynucovalo i nové právní uspořádání poměrů v jednotlivých vznikajících i vzrůstajících se městských celcích. Tyto poměry byly v pražském sídlišti značně neuspořádané a nadále se zkomplikovaly, když za vlády Václava I. došlo k založení Havelského Města (v prostoru Starého Města kolem kostela sv. Havla), které bylo později hradbami spojeno se Starým Městem a splynulo s ním v jeden celek.

K vytvoření komplexu Starého Města došlo v roce 1257 a zanedlouho poté byla založena i Malá Strana jako město, tehdy nazývaná Novým Městem. Původní rozloha byla ovšem menší než jak ji známe z pozdější doby.

Za vlády Karla IV. ve 14. století došlo k rozšíření území Malé Strany a Hradčan, ale nejvýznamnějším počinem bylo rozhodnutí o výstavbě Nového Města listinou z roku 1348. Toto, na svou dobu v Evropě naprosto nebývalé městské sídliště, mělo být vybudováno na rozsáhlém území, kde se dosud nacházely některé osady, jejichž jména dnes připomínají jen názvy ulic (Opatovická, Lazarská, Vojtěšská, Na rybníčku atd.). Tento čin Karla IV. splňoval představy o plánovitém založení a výstavbě nového městského celku a měl nebývalý hospodářsko-politický význam. Realizace probíhala velmi rychle. Do roku 1350 byl vybudován nový hradební pás související s opevněním Vyšehradu; tehdy již stála i větší část Nového Města. Ke spojení sídlišť na obou březích Vltavy byl vybudován nový kamenný most na místě zříceného mostu Juditina.

V Karlově době čítala Praha podle odhadů asi 40 000 obyvatel a řadila se tím po Římu na druhé místo v Evropě. Například Londýn v té době měl 35 000 obyvatel, Norimberk 26 000; naše Brno dosáhlo tehdy pouhých 8 000. Pás gotických hradeb uzavíral pražská území o rozsahu asi 700 ha a tak i rozlohou Praha patřila k největším evropským městům.

Problémy však tkvěly v oblasti právního uspořádání. Jednotlivá města byla samostatnými celky a pokus Karla IV. z roku 1367 o sjednocení města příkazem vydržel pouhých deset let. Samostatnost měst Hradčan, Malé Strany, Starého Města a Nového Města, z nichž každé mělo vlastní samosprávu a vzájemné vztahy byly určovány smlouvami, případně příkazy, trvala ještě dalších několik století. Přes další pokusy o sjednocení (1518) došlo ke skutečnému spojení těchto čtyř městských celků až roku 1784. V této době už samostatnost pražských měst byla v rozporu s potřebami vnějšího a vnitřního rozvoje města, ale též s vládními centralizačními tendencemi. Císařské rozhodnutí Josefa II. spojilo s konečnou platností čtyři pražská města v jeden celek. V této době měla Praha 73 000 obyvatel.

Koncem 18. století se projevovala stagnace, způsobená hospodářskými obtížemi i státně politickými problémy. V letech 1771—1815 měla Praha stále asi 74 000 obyvatel. Tehdejší předměstí za městskými hradbami byla využívána především na zakládání parků a výletních zahrad (oblasti Karlína, Žižkova a Vinohrad).

Do vnitřního pražského města byla pak v roce 1850 vřazena ještě jeho pátá část, Josefov. Všech pět pražských čtvrtí zabíralo plochu 8 km² a ke konci roku 1850 zde žilo již 118 405 obyvatel.

V roce 1866 byla Praha prohlášena za otevřené město, čímž byl položen základ k jejímu rozšiřování mimo obvod městských hradeb, s jejichž bouráním se započalo.

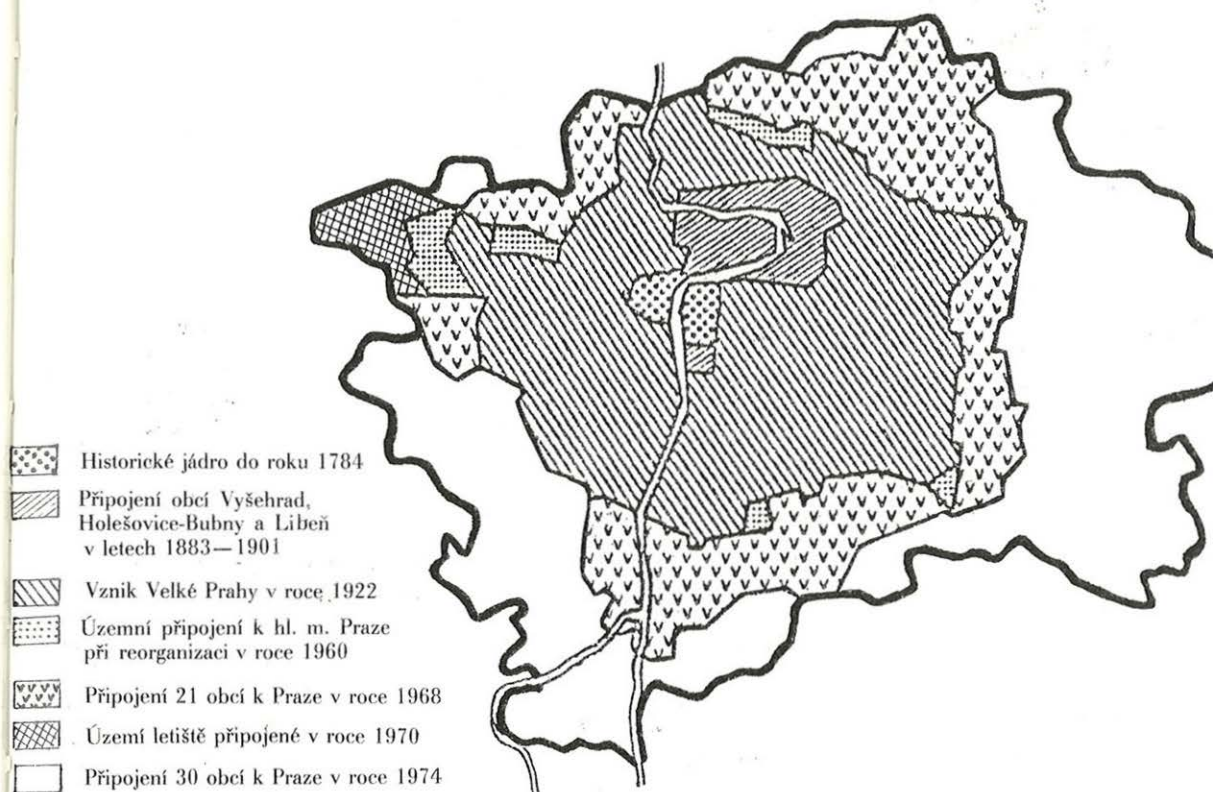
Územní rozšiřování pražského města pokračovalo připojením Vyšehradu v roce 1883 a připojením částí Holešovic a Buben v roce 1884. Plocha města se tím zvětšila na 14 km² a i počet obyvatel se významně zvětšil. V roce 1900 měla Praha (bez vojska) 194 469 obyvatel. Předválečný vývoj jejích hranic byl ukončen v roce 1901, kdy byla připojena Libeň jako osmá čtvrť.

V té době se tedy město Praha rozkládalo na necelých 21 km² s těmito počty obyvatel:

Praha I — Staré Město	37 901 obyvatel
Praha II — Nové Město	85 470 obyvatel
Praha III — Malá Strana	24 128 obyvatel
Praha IV — Hradčany	8 902 obyvatel
Praha V — Josefov	9 047 obyvatel
Praha VI — Vyšehrad	5 329 obyvatel
Praha VII — Holešovice — Bubny	30 814 obyvatel
Praha VIII — Libeň	21 242 obyvatel
Celkem Praha	222 833 obyvatel

Uvedené stavby odrážejí populační růst, který ve druhé polovině 19. století vystřídal zmíněnou stagnaci konce 18. století. Populační vzestup odpovídal nové vlně průmyslového a hospodářského rozvoje města. Stále větší význam začínala mít i území nacházející se v bezprostředním okolí tehdejší Prahy. Propojení nabývalo na realitě vzájemnou závislostí jednotlivých částí, a to nabídkou pracovních příležitostí, možností bydlení související s bytovou výstavbou, územím volným ke stavbě nových průmyslových objektů. Lze říci, že právě v této době začíná mít vnitřní město, zahrnující hlavně historické jádro, menší reálné možnosti rozvoje než širší okolí Prahy. Nejbouřlivější růst zaznamenaly tehdy Královské Vinohrady a Žižkov (ještě

Náčrt územního vývoje Prahy

v polovině 19. století tyto dvě oblasti tvořily jeden celek), kde se z pouhých 252 obyvatel zaznamenaných v roce 1843 jejich počet v roce 1900 zvýšil na 59 326 na Žižkově a 52 504 na Královských Vinohradech. Více než desetinásobně se zvýšil počet obyvatel Smíchova, ze 4 413 na 47 135. Dále to byl Karlín, který již v roce 1843 měl 8 383 obyvatel a v roce 1900 21 555. Potom následovaly Nusle, kde vzrostl téměř čtyřicetinásobně, a to z 513 na 20 122. Z dalších měst a obcí kolem Prahy s větším počtem obyvatel je třeba uvést Vršovice (13 580 obyvatel v roce 1900), Košíře (7 247 obyvatel v roce 1900) a dále pak i Dejvice (5 098), Bubenec (5 538), Michli (6 144), Břevnov (7 758).

Předměstí Prahy postupně vytvářelo s jádrem města jeden celek, ale Praha koncem 19. století stále ještě nebyla evropským velkoměstem, ale spíše velkým průmyslovým střediskem, jehož růst více méně živelně odpovídal potřebám vzrůstající hospodářské aktivity. Ačkoli praž-

ská samospráva usilovala o uskutečnění nutných zásahů pro vytvoření harmoničtějších podmínek pro rozvoj města, vídeňská vláda tyto snahy mařila. Mimo jiné byla zásadně i proti správnímu spojení Prahy s předměstími. Města a obce, které rostly za hranicemi tehdejší Prahy, tedy stále zůstávaly samosprávnými jednotkami, ačkoli po hospodářské stránce již v té době tvořila Praha celek. Tento nepřirozený stav trval po celou dobu války až do vytvoření samostatného československého státu.

VZNIK VELKÉ PRAHY

Teprve 28. říjen a vznik Československé republiky odstranil všechny bariéry, které až dosud bránily vytvoření jednotného velkého města. Nedlouho po vyhlášení republiky byla provedena mohutná územní anexe. Zákonem ze 6. února 1920, jenž vstoupil v platnost 1. ledna 1922, byla vytvořena Velká Praha. S dosavadními osmi pražskými čtvrtěmi se spojily v jeden celek — hlavní město Prahu — města a obce, které je obklopovaly. O významu tohoto aktu si uděláme představu z dat prvního československého sčítání lidu v roce 1921 a o vývoji v dalších deseti letech hovoří údaje z roku 1930. Území Prahy se tímto sloučením rozrostlo na více než osminásobek původní plochy, z původních 21 km² na 172 km². Charakter připojených obcí byl značně různorodý. Jednak to byla samostatná města Karlín (městem od roku 1904), Smíchov (povýšen na město v roce 1904), Královské Vinohrady (městský statut jim byl udělen v roce 1879), Vršovice (městem od roku 1904), Vysočany (městem od roku 1892), Žižkov (na město povýšen roku 1881), dále pak města Nusle (od roku 1898), Košíře (od roku 1896), Bubeneč (od roku 1904) a Břevnov (od roku 1907). Na druhé straně byly k hlavnímu městu připojeny obce, z nichž mnohé měly stále do značné míry zemědělský ráz. Domovní zástavba zde byla řídká (právě na rozdíl od městských celků) a i počet obyvatel při připojení byl nízký. V rozhodnutí pojmout do hranic města i tyto obce převládala pochopitelná snaha, aby Praha získala prostor pro další růst, který se u hlavního města nového státu předpokládal. Vnitřní části města nejenže již neměly žádné volné plochy, byly naopak značně přelidněny, ale muselo se počítat i s tím, že v budoucnu dojde k přesunům části obyvatel z vnitřního města do okrajových částí. Předpokládalo se, že část dosud obytných domů bude využita pro nově se tvořící správní, politické a hospodářské instituce, pro obchodní ruch atd.

V těch částech, které byly připojeny ku Praze jako samostatná města při sčítání lidu v roce 1921, žilo 352 367 obyvatel, zatímco v ostatních připojených obcích tehdy jen 82 392 obyvatel. Ale právě zde bylo naopak nejvíce volných ploch pro budoucí výstavbu jak bytovou, tak průmyslovou.

Rozhodnutí takto rozsáhle zvětšit rozlohu města bylo tedy velkorysé a vycházelo ze správného předpokladu, že hlavní město svobodného státu se bude po všech stránkách rychle rozvíjet, a že poroste i počet obyvatel. To se potvrdilo již při sčítání lidu v roce 1930, kdy zaznamenáváme obraz dosti odlišný oproti roku 1921, bezprostředně před vytvořením Velké Prahy. Zejména právě charakter připojených území se značně proměnil.

Všimněme si nejdříve, jak se změnila výměra zastavěné plochy území v jednotlivých čá-

stech v poměru k ploše nezastavěné.¹ Podíl zastavěné části se výrazně lišil ve vnitřním městě (zde nezastavěnou půdu tvořily zejména zahrady a plochy, kde bylo možné stavět, a byly minimální) a v připojených částech. V původní staré Praze tvořila zastavěná plocha zhruba 50 % celého území. Naopak v připojených částech zastavěná plocha zabírala pouze 13 %. Ačkoli se tento podíl (uváděné údaje se vztahují k roku připojení, tedy k roku 1922) postupně zvyšoval, přesto zde byla stále obrovská územní rezerva, díky skutečnosti, že až do šedesátých let nebylo třeba území hlavního města zvětšovat. Řešení z roku 1921 v sobě neslo opravdu velkorysou perspektivu budoucího růstu.

Další oblastí, ve které se odrážejí změny, k nimž došlo v počátcích vytvoření Velké Prahy, jsou údaje o bytovém fondu. V šesti nejstarších částech Prahy (Staré Město, Nové Město, Malá Strana, Hradčany, Josefov a Vyšehrad), tedy vlastně v historickém jádru, se počet bytů od roku 1921 do roku 1933 téměř nezměnil. Naopak ve Velké Praze úhrnem se počet bytů zvýšil o 60 %. Je zřejmé, že veškerá bytová výstavba se soustředila právě do připojených částí. Početně největší přírůstky bytů byly zaznamenány v připojených městech a městských částech. Vůbec největší početní nárůst byl v Královských Vinohradech, a to o 11 392 bytů a dále pak přes 11 000 bytů na Žižkově. Třetí největší vzestup zaznamenaly Dejvice — o 6 061 bytů. Ovšem k největší progresivitě nárůstu došlo v některých okrajových obcích, kde byl sice počet bytů podstatně nižší, ale zvýšení představovalo až 200 — 400 %. K tomu došlo v katastrech Záběhlice, Strašnice, Motol, Michle, Střešovice a právě i u více osídlených Dejvic. Je pochopitelné, že nejvýrazněji rostly ty městské části, které byly blíže vnitřnímu městu a měly také lepší spojení s původním městským centrem. Přehlédnout ovšem nejde ani vhodnost terénu ke stavbám domů a pochopitelně ani cenu parcel.

Samozřejmě, že trendu bytové výstavby odpovídal i vývoj počtu obyvatel. V historickém jádru jako jediné pražské oblasti došlo k mírnému úbytku obyvatel, a to už v prvním období od roku 1921 do roku 1930 a tento vývoj potvrzují i údaje z roku 1937. V ostatních částech Prahy se naopak počet obyvatel stále výrazně zvyšoval. V jednotlivých katastrech počty obyvatel korespondují s růstem počtu bytů. Nejvyšší nárůst byl zaznamenán opět na Žižkově (v roce 1937 zde bylo o 29 408 obyvatel více než v roce 1921), dále v Královských Vinohradech (o 21 113 osob) a Dejvicích (o 19 667 osob). Nejprogresivnější nárůst však byl zaznamenán opět v Záběhlicích, Motole, Strašnicích, Michli a Střešovicích.

Po vytvoření Velké Prahy se území hlavního města až do roku 1960 nezměnilo. Z urbanistického hlediska se prostorové osídlení Prahy historicky vyvíjelo v soustředných pásmech. Střed tvoří historické jádro. Kolem něho vznikl během 19. století a v první polovině století 20. okruh čtvrtí převážně obytných. Vytvořily tzv. vnitřní město, které bezprostředně navazuje na historické jádro a prostorově dotváří jeho obraz. Jak pro historické jádro, tak pro vnitřní město je charakteristická kompaktní zástavba městského typu a již ve 30. letech našeho století jsou zde téměř vyčerpány veškeré plošné rezervy pro rozsáhlejší výstavbu. Okrajové části Velké Prahy tvoří prstenec dnešního vnějšího města, které ovšem až do poloviny 20. století mělo spíše charakter předměstských obcí od sebe oddělených, kolem nichž se stavěly kolonie předměstského rodinného bydlení různého typu. Teprve ve druhé polovině našeho století byla i v tomto okrajovém pásmu započata rozsáhlá kompaktní stavební činnost. Na mnoha mís-

tech obytné celky plynule navazují na vnitřní město. V této fázi vývoje Prahy byla využívána prostorová rezerva vytvořená územní anexí z roku 1922 a zástavba na celém území má ve své většině již výhradně městský charakter.

Název území	Plocha v km ²	Počet obyvatel		Index počtu obyvatel 1930/1921
		1921	1930	
Staré Město	1,43	35 503	30 481	85,9
Nové Město	3,64	87 329	78 121	89,5
Malá Strana	1,25	22 780	21 218	93,1
Hradčany	1,62	10 732	9 100	84,8
Josefov	0,09	4 070	3 497	85,9
Vyšehrad	0,75	5 470	5 308	97,0
Holešovice-Bubny	5,75	46 335	59 150	127,7
Libeň	6,77	29 679	40 755	137,3
Stará Praha úhrnem	21,30	241 898	247 630	102,4
Karlín	1,61	25 051	24 002	95,8
Žižkov	4,15	71 766	91 082	126,9
Královské Vinohrady	3,70	83 367	95 497	114,6
Smíchov	6,80	56 249	60 195	107,0
Vršovice	2,80	33 008	39 875	120,8
Nusle	2,89	34 160	41 076	120,2
Vysočany	6,07	8 554	15 762	184,3
Košíře	2,31	11 630	16 245	139,7
Střížkov	1,16	351	395	112,5
Kobylisy	2,11	3 384	5 881	173,8
Troja	4,97	2 081	2 567	123,4
Bohnice	4,68	3 150	4 797	152,3
Prosek	1,60	1 977	3 647	184,5
Hloubětín	6,00	3 219	7 312	227,2
Hrdlořezy	3,00	1 806	4 210	233,1
Malešice	3,74	1 371	2 527	184,3
Záběhlice	7,77	2 736	9 494	347,0
Hostivař	8,28	3 138	5 087	162,1
Strašnice	5,66	4 773	13 827	289,7
Michle	6,28	9 172	23 112	252,0
Krč (Horní a Dolní)	5,01	3 723	9 911	266,2
Braník	4,28	3 581	6 738	188,2
Podolí	2,44	4 800	8 097	168,7
Hodkovičky + Lhotka	5,28	1 156	2 084	180,3
Břevnov	4,20	12 752	18 512	145,2
Bubeneč	4,18	15 830	30 514	192,8
Radlice	2,57	3 405	4 184	122,9
Hlubočepy	5,04	4 067	4 639	114,1
Malá Chuchle	1,68	602	687	114,1
Motol	3,59	722	2 403	332,8
Jinonice	7,65	2 260	5 025	222,3

Střešovice	1,97	3 663	8 022	219,0
Liboc	4,31	1 828	2 606	142,6
Dejvice	5,92	10 398	24 180	232,5
Sedlec	1,72	1 229	1 349	109,8
Vokovice	3,44	2 021	3 116	154,2
Veleslavín	1,43	1 779	2 536	142,6
Úhrnem připojená města a obce	150,27	434 759	601 193	138,3
Praha celkem	171,57	676 657	848 823	125,4

PRAHA PO KVĚTNU 1945

Rozdělení do 13 správních obvodů z roku 1923 přetrvávalo v hlavním městě do roku 1949, kdy došlo na základě vládního nařízení č. 79/49 Sb. k novému správnímu rozdělení, a to na 16 obvodů. Tehdy bylo také upuštěno od názvu Velká Praha. Plocha hlavního města se ale nezměnila. Měnil se počet obyvatel, který až do roku 1940 vzrůstal; tehdy měla Praha 985 000 obyvatel. Poté však začalo obyvatelstva ubývat. Je pochopitelné, vzhledem k válečným letům a zásobovacím potížím, že se část obyvatel stěhovala na venkov, kde bylo opatrování potravin snazší. Ovšem i po květnu 1945 je početní vývoj pražské populace ovlivněn některými mimořádnými okolnostmi (odchod části obyvatel do pohraničí, přetrvávající zásobovací problémy), v jejichž důsledku i v prvních dvou poválečných letech počet obyvatel v Praze klesl. Pomalý vzestup nastal až po roce 1948. První poválečné sčítání lidu v roce 1950 vykazovalo 932 656 přítomných obyvatel. Předválečného početního stavu však bylo dosaženo až v roce 1957.

Toto pomalé narůstání pražské populace souvisí také s malou bytovou výstavbou. V době války výstavba bytů prudce klesla. Zatímco v letech 1936—1940 bylo dokončeno 43 676 bytů, v období 1941—1945 to bylo jen 3 747 bytů. Ale i v poválečných letech se začala bytová výstavba rozvíjet jen pozvolna. V letech 1946—1950 bylo vystavěno v Praze 5 236, v letech 1951—1955 bylo postaveno 8 775 bytů. Teprve ve druhé polovině padesátých let se nová bytová výstavba v Praze začala rozbíhat. Za období 1956—1960 to bylo již 17 840 bytů. Od roku 1950 do roku 1961 počet obyvatel Prahy vzrostl o 72 720 osob. Nová bytová výstavba v těchto letech ještě využívala územních rezerv v okrajových částech, takže naléhavá potřeba rozšíření ploch pro novou výstavbu dosud nevznikla.

V roce 1960 došlo v Praze k nové územní reorganizaci, novému správnímu uspořádání do deseti obvodů a byla provedena i první menší územní změna od roku 1922. Území Prahy bylo zvětšeno asi o 17 km²; a to připojením obce Ruzyně (5 617 obyvatel), osady Čimice (1 523) a místních částí na katastrech Lhotka a Nebušice. Tato připojená území byla většinou zastavěna rodinnými domky a zvětšení nemělo zásadní význam.

Nicméně již naznačený vývoj ve druhé polovině padesátých let předznamenává další etapu

nastoupenou v letech šedesátých. Dosud byla populační stagnace s minimálními přírůstky obyvatel chápána spíše jako žádoucí jev, protože podíl Prahy na celkové populaci Československa byl stále relativně vysoký (kolem 8 %). Ale ve druhé polovině padesátých let se začaly projevovat i negativní stránky této populační stagnace. Šlo zejména o zrychlené stárnutí pražské populace, které se odráželo v růstu podílu nejstarších věkových skupin, ale i v poklesu zastoupení dětské složky. Stále naléhavěji se též projevovala tíživá bytová situace v hlavním městě. Tyto problémy vyžadovaly bezodkladné řešení výstavbou nových bytů v Praze jinak než dosud. Místo malých obytných skupin bylo nutno přikročit k projektování větších obytných celků; první byly realizovány již na sklonku padesátých let. Dalším hybným momentem v tomto směru bylo i rozdělení bytové výstavby na státní, družstevní a podnikovou.

RŮST HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY V ŠEDESÁTÝCH LETECH

Od roku 1961 se bytová výstavba v Praze zrychlila. Jen za rok 1961 se postavilo v Praze více bytů než za celé pětileté období 1946—1950; během let 1961—1965 30 062 a v letech 1966—1970 29 599 bytů. Výstavba však do značné míry pouze řešila bytové problémy dosavadního pražského obyvatelstva. Jednak šlo o náhradu za byty, které každoročně v Praze z bytového fondu ubývaly (v letech 1960—1967 29 255 bytových jednotek, tj. 19 % přeměnou bytů na jiné účely, zbytek činily asanace či vyřazení pro zdravotní závadnost atd.), jednak o uspokojování bytových potřeb nových rodin. Podmínky pro výraznější migrační příliv obyvatel do hlavního města nevznikly. Již během šedesátých let se ukazovalo, že pro rychlejší výstavbu obytných celků se hodí především větší volné plochy v okrajových částech bývalé Velké Prahy. Ve druhé polovině šedesátých let se však téměř všechny tyto prostory vyčerpaly postavením prvních velkých sídlištních projektů, a to Petřín (dokončeny 1968), Malešic (1970), Červeného Vrchu (1969), Zahradního Města-východ (1970), Zahradního Města-západ (1968), Invalidovny (1966), Spořilova II (1969), Michelské (1967), Pankráce I, II, III (1968 a 1969), Novodvorské (1969), Krče (1971), Průseku I, II, III (1970) a Skalky (1971). Potřeba další rozsáhlejší výstavby nových obytných celků si v této době již naléhavě žádala řešení územního rozšíření hlavního města.

K tomu přistupovaly ještě další důvody. Postupem času se bezprostřední okolí Prahy stále více propojovalo s centrem každodenními vztahy a souvislostí ve sféře ekonomické, společenské i obslužné, takže některé obce Středočeského kraje se již stávaly de facto organickou součástí Prahy, i když byly odděleny správními hranicemi. Členění, které neodpovídalo změně situace, se stalo vážnou překážkou jednotného koncipování i realizace výstavby hlavního města a také překážkou při řešení důležitých provozních a funkčních problémů. Proto jako první krok v tomto směru bylo k Praze připojeno 21 obcí Středočeského kraje, a to v roce 1968. Zákonem č. 111/1967 Sb. o hlavním městě Praze byly připojeny obce Háje, Chodov, Kunratice, Modřany, Libuš, Velká Chuchle, Lahovice, Lysolaje, Nebušice, Řepy, Suchdol, Ďáblice, Dolní Chabry, Čakovice, Kbely, Kyje, Letňany, Dolní a Horní Počernice, Petrovice a Štěrbohol, čímž se výměra Prahy zvětšila na 289,34 km². Dodejme, že v roce 1970 vzhledem

k nutnosti rozšířit letiště, byla k Ruzyni připojena část neobydleného území a rozloha Prahy tak dosáhla 296,30 km².

Všechny tyto obce měly svá drobná sídelní centra, ale převážnou část připojeného území představovaly nezastavěné plochy, které umožňovaly realizaci opravdu rozsáhlých projektů sídlištních celků.

Obce připojené v roce 1968 k Praze měly různý ráz. Lze je rozdělit na obce výrazně průmyslové (Kbely, Čakovice, Letňany a Komořany), obce výrobně-zemědělského charakteru (Libuš, Kunratice), obce ryze zemědělské (Miškovice, Třeboradice, Háje) a dále obce, kde zemědělská a obytná funkce byly v rovnováze (Petrovice, Horní a Dolní Měcholupy) a konečně na obce bez výrazně ekonomických funkcí, kde obytná funkce dominuje (Chodov, Suchdol a Velká Chuchle). Důležitou skutečností bylo také to, že převážná část obcí připojených v tomto roce se nacházela v poměrně těsné blízkosti okraje souvisle zastavěného města a návaznost na Prahu byla více méně bezprostřední.

Počet obyvatel v těchto obcích byl v době připojení 67 349, z toho 32 761 mužů a 34 588 žen. Důležité je, že věkové složení populace zde bylo v průměru nižší než v Praze. Zejména zastoupení osob v produktivním věku zde bylo nad celopražským průměrem.

Pro základní přehled o populační situaci v těchto připojených obcích nám slouží údaje ze sčítání lidu v roce 1970 (tedy těsně po připojení) a pro posouzení vývoje po připojení pak údaje z roku 1980, dále pak i poslední dostupné údaje z roku 1985.

Obec	Rozloha v km ²	Počet obyvatel			Index počtu obyv. 1985/1970
		1970	1980	1985	
Háje	2,69	762	26 621	28 886	3 790,1
Chodov	5,54	4 349	32 981	38 855	893,4
Kunratice	8,31	3 006	3 478	5 719	190,3
Modřany	7,52	10 304	8 729	26 020	252,5
Libuš	2,15	1 955	2 748	7 201	368,3
Velká Chuchle	4,67	2 092	1 750	1 590	76,0
Lahovice	2,12	539	561	505	93,7
Lysolaje	2,47	1 092	929	878	80,4
Nebuše	4,93	2 071	2 096	2 101	101,4
Řepy	2,93	3 371	2 959	9 379	278,2
Suchdol	4,30	4 583	4 640	4 542	99,1
Ďáblice	7,96	3 503	2 537	2 732	78,0
Dolní Chabry	4,66	2 383	2 603	2 395	100,5
Čakovice	3,84	5 684	5 037	4 784	84,2
Kbely	6,00	6 698	5 688	4 988	74,5
Kyje	6,64	4 550	7 592	12 390	272,3
Letňany	5,65	3 619	10 666	18 745	518,0
Dolní Měcholupy	4,94	1 264	1 074	1 176	93,0
Horní Měcholupy	2,27	982	799	4 616	470,1
Petrovice	1,70	742	831	3 041	409,8
Štěrboholy	2,99	715	796	958	134,0

Z uvedených údajů je zřejmé, že připojené obce se vyvíjely v sedmdesátých letech rozdílně. Některé z nich se už v tomto období staly organickou součástí velkých sídelních útvarů. Byly to Háje, Chodov, Modřany, Libuš, Kyje a Letňany. U několika ostatních obcí byla koncepce výstavby zaměřena spíše na rozšíření rodinné zástavby drobného charakteru. V některých dalších obcích byla zachována jejich převažující průmyslově-výrobní funkce. Dalším faktorem ovlivňujícím možnosti rozsáhlejší výstavby je i ochrana zemědělského půdního fondu. Územní plán hlavního města musí brát v úvahu všechny okolnosti a možnosti celkového rozvoje, v němž bytová výstavba je pouze jednou z jeho složek.

V roce 1974 bylo usnesením stranických a vládních orgánů k 1. červenci připojeno k Praze dalších 30 obcí Středočeského kraje. Toto nové vymezení hranic hlavního města se řídilo především tím, že bylo třeba územně zabezpečit další investiční výstavbu, a to především soustředěnou výstavbu bytových komplexů. Dalším faktorem byla potřeba získání přírodního prostředí, které by mělo v prostorové struktuře i funkční náplni města hrát stále významnější úlohu. Jde zejména o řešení potřeb krátkodobé rekreace obyvatel Prahy a o ovlivnění výrobní orientace příměstského zemědělství. Komplexně lze říci, že bylo třeba účelně řešit celou strukturu osídlení a demografických vztahů, což zahrnuje ekonomické vazby, pohyb obyvatel za prací i faktickou sídelní souvislost přilehlých obcí s hlavním městem.

V roce 1974 byly připojeny k Praze obce Cholupice, Točná, Písnice, Šeberov, Újezd u Průhonice, Lipence, Radošín, Řeporyje, Slivenec, Stodůlky, Třebonice, Zbraslav, Zličín, Přední Kopanina, Březiněves, Běchovice, Dolní a Horní Počernice, Klánovice, Koloděje, Satalice, Újezd nad Lesy, Vínohrad, Benice, Dubeč, Kolovraty, Kralovice, Křeslice, Nedvězí a Uhřetěves.

Obdobně jako v roce 1968, byly i při rozšíření území hlavního města Prahy v roce 1974 připojeny k městu obce vzájemně velmi odlišného charakteru a výrobně-ekonomického zaměření. Obec s výrazným podílem průmyslu je Radošín. Skupinu obcí s vyrovnanou průmyslově-výrobní a obytnou složkou tvoří především Horní Počernice, Uhřetěves, Běchovice a Zličín. Výrobně-zemědělské obce se silně zastoupenou obytnou funkcí představují Satalice, Stodůlky či Řeporyje. Převážně zemědělskými obcemi jsou Březiněves, Písnice, Dubeč a dále menší zemědělské obce jako Háje a Pitkovice (část Uhřetěvsi), Sobín (část Zličína). Obce s dominantní obytnou funkcí bez výrazné funkce ekonomické jsou Klánovice, Zbraslav a Újezd nad Lesy.

Tímto připojením se území hlavního města Prahy rozrostlo o plochu, která sama o sobě představovala větší území než byla rozloha původní Velké Prahy. Nárůst o 200 km² znamenal zvětšení pražské aglomerace na 496,44 km². Při sčítání v roce 1970 žilo v těchto obcích 61 128 obyvatel. Osídlení těchto území bylo tedy velmi řídké. Byla zde nižší hustota obyvatel, než na připojeném území v roce 1968. Domovní zástavbu tvořily až na malé výjimky rodinné domky. Kvalita bytového fondu nebyla vyhovující. Z počtu 19 811 bytů na území těchto obcí bylo 3 068 bytů I. kategorie, 5 154 II. kategorie, 2 329 III. kategorie a 9 260 patřilo do kategorie IV. V porovnání s Prahou však byty byly v průměru větší a méně zalidněné.

Většina obcí připojených v tomto roce byla už podstatně více vzdálena od souvisle urbanizovaného města Prahy. Jejich napojení nebylo tak bezprostřední jako u obcí připojených v ro-

ce 1968. Populace těchto připojených obcí, zejména podíl obyvatel v produktivním věku a dětí byla ale nad celopražským průměrem a naopak zastoupení nejstarších vrstev obyvatel bylo podstatně nižší.

Pro představu o populační situaci v jednotlivých připojených obcích uvádíme opět přehled s údaji ze sčítání lidu 1970, ze sčítání 1980 a i s posledními údaji o stavu obyvatel ke konci roku 1985.

Obec	Rozloha v km ²	Počet obyvatel			Index počtu obyv. 1985 — 1970
		1970	1980	1985	
Cholupice	10,99	416	443	426	102,4
Točná		355	425	481	135,5
Písnice	3,47	1 007	1 051	1 021	101,4
Šeberov	4,76	1 148	1 233	1 226	106,8
Újezd u Průhonice	3,65	427	435	436	102,1
Lipence	7,70	1 482	1 423	1 357	91,6
Radotín	9,77	6 813	6 399	6 079	89,2
Řeporyje	10,56	2 951	3 103	2 894	98,1
Slivenec	8,64	2 248	2 222	2 599	115,6
Stodůlky	7,26	3 050	2 925	6 951	227,9
Třebonice	3,42	353	439	422	119,5
Zbraslav	8,34	5 687	6 620	6 571	115,5
Zličín	6,95	1 613	1 836	3 037	188,3
Přední Kopanina	10,62	413	351	348	84,3
Březiněves	3,36	427	516	526	123,2
Běchovice	5,71	1 869	1 822	1 743	93,3
Dolní Počernice	5,94	2 102	1 996	2 582	122,8
Horní Počernice	17,92	9 043	10 836	11 302	125,0
Klánovice	5,90	2 116	2 390	2 262	106,9
Koloděje	3,72	711	681	629	88,5
Satalice	3,80	1 655	1 545	1 517	91,7
Újezd nad Lesy	10,18	3 350	3 512	6 208	185,3
Vinoř	6,05	1 894	1 959	1 909	100,8
Benice	2,80	337	275	250	74,2
Dubeč	9,54	1 782	1 797	1 919	107,7
Kolovraty	6,50	1 596	1 478	1 360	85,2
Kralovice	4,71	347	303	286	82,4
Křeslice	3,35	184	214	225	122,2
Nedvězí	4,02	201	188	200	99,5
Uhřetín	15,24	5 015	5 115	4 849	96,7

Podle údajů o počtu obyvatel můžeme snadno usoudit, že rozsáhlá bytová výstavba po roce 1974 nebyla během osmdesátých let ve většině obcí dosud realizována. Určité výraznější přírůstky obyvatel byly zaznamenány pouze ve Stodůlkách, Zličíně a Újezdu nad Lesy. Je pochopitelné, že plánovaná investiční výstavba potřebuje dlouhodobou přípravu a její realizace,

zvláště na územích připojených právě v roce 1974, která jak už bylo řečeno, jsou výrazněji vzdálena od dosud souvisle zastavěných ploch, je plánována do dalších let. Určité rozsáhlejší sídlištní celky byly zatím vybudovány tam, kde návaznost buď již vyplývá z připravenosti minulých let (např. právě Stodůlky), anebo jde o rozšíření dosavadního osídlení, jako tomu bylo v největší z připojených obcí, v Horních Počernicích.

Perspektivy dalšího rozvoje připojených obcí jsou nedílnou součástí celkové koncepce rozvoje města Prahy a předběžně lze podle koncepčních záměrů, které vycházejí z reality a respektují omezující a formující faktory jednotlivých územních celků, rozdělit připojené obce jak z roku 1968, tak z roku 1974, do tří skupin s odlišným záměrem dalšího vývoje.

V první skupině jsou obce, na jejichž území bude v budoucnu realizována výstavba nových velkých sídelních útvarů jako nových čtvrtí, s nimiž původní obce splynou a stanou se organickou součástí souvislé pražské zástavby. Takto se v současné době rozvinuly již obce Chodov, Háje, Modřany, Libuš, Řepy, Kyje, Letňany, dále pak zaznamenáváme tuto tendenci ve Stodůlkách, Újezdu nad Lesy i Zličíně. Perspektivně se uvažuje o podobné výstavbě i na území dalších 14 připojených obcí.

Dále jsou to obce, u nichž se předpokládá vývoj a rozrůstání jako relativně samostatných sídelních celků. Zde budou zastavěny dosud volné plochy v rámci jejich dnešního intravilánu případně i za jeho hranicemi. Charakter komunity jednotlivých obcí zůstane však v podstatě zachován. Jde o obce, u nichž v současné době nedochází k rapidnímu růstu počtu obyvatel, ale kde přece jen pozvolna vzrůstá. Jsou to obce, které již nyní tvoří výrazně svébytné sídelní celky, převážně s poměrně vysokými počty obyvatel, například Zbraslav, Horní Počernice, Radotín, Suchdol, Klánovice, Kbely, ale i Dolní Chabry, Ďáblice, Velká Chuchle aj.

Další skupinu tvoří obce, u nichž nejsou předpoklady pro jakýkoli rozvoj bytové výstavby. Jsou převážně zemědělské, relativně nejvzdálenější, ležící v poměrně izolovaných polohách. Zde se i nadále počítá s využitím půdního fondu pro příměstskou zemědělskou výrobu a o výstavbě nových bytů se uvažuje jen v omezené míře, a to jen ve formě nemnoha rodinných domků pro zde žijící obyvatele, případně dojde ke změně funkce zemědělské ve funkci rekreační. Jde většinou o obce malé s dosud převažujícím zemědělským zaměřením, jako například Březiněves, Benice, Cholutice, Točnou, Újezd u Průhonice, Lysolaje a některé další.

V roce 1974 byl tedy ukončen dosavadní územní vývoj hlavního města Prahy. Současné hranice se nemají po několik následujících desetiletí již měnit ani výhledově. Plán rozvoje hlavního města je zaměřen především na dlouhodobé hmotné utváření města na základě potřeb obyvatel, společenských i ekonomických aktivit a celkové účelné organizace provozu města. Zároveň je třeba respektovat jedinečné kulturní, historické a přírodní hodnoty, které hlavní město má. A to nejen v jeho historickém jádru a vnitřním městě, ale i na celém ostatním území. Jednotlivé části, postupně k Praze přičleňované, mají svou svébytnou historii, ale také svou specifickou současnou tvář, a k nim je třeba přihlížet.

POZNÁMKY

- 1 Území se v té době dělila na tzv. plodnou půdu, která představovala nezastavěné plochy (zahrnovala pole, louky, zahrady, vinice, pastviny, lesy a rybníky, močály) a tzv. půdu neplodnou, což byly plochy zastavěné, případně tzv. pustiny (tato část obsahovala domovní zástavbu a nádvoří, cesty, ulice, náměstí a veřejné sady, hřbitovy a zmíněné pustiny).

